

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

1933'te neler oldu

profesör heidegger

c o g i t o

ÇEVİREN: TURHAN ILGAZ

DERSPIEGEL'İN HEIDEGGER'LE TARİHİ SÖYLEŞİSİ

PROFESÖR HEIDEGGER, 1933'TE NELER OLDU?

Martin Heidegger, 1889'da Baden'de dünyaya geldi. Husserl'in öğrencisidir. 1916 yılında Freiburg Üniversitesi'nde felsefe profesörü olan Heidegger temel yapıtı "Varlık ve Zaman"ı (*Sein und Zeit*) 1927'de yayınladı, bunu 1928 yılında ki "Kant und das Problem der Metaphysik" (*Kant ve Metafizik Sorunu*), 1930'da "Was ist Metaphysik?" (*Metafizik Nedir?*) izledi. "Varoluşçuluk" diye adlandırılan felsefe akımının en büyük düşünürlerinden olarak anılmasına karşın, Heidegger, üzerinde durduğu sorunun "varoluş" değil, "varlık" (*Etre*) olduğuna işaret ederek, "varoluşçu" tanımını reddeder. Onun *Dasein* diye adlandırdığı "insan varoluşunun varlığı", temelde bir varlık-edimi'dir. Bu varlık içkin ve durağan bir "öz" değil bir olabilirlik, bir devinim, güncel varlığı aşabilme yetisidir. Bu yeti iledir ki *Dasein*, yarattığı ilişkiler ağıyla çevresinde bir "dünya" oluşturur. *Dasein* ve Dünya 'bir ve aynı varoluş formunun iki yüzü gibidir: *dünya-içindeki-varlık*. Ve bu dünya, insan gerçekliğine katıldığı ölçüde öteki *Dasein*'ları da, yani *Başkasını* da içerir. Her birey kendi öz bilincinde, *başkası-ile-ilişkide olan-varlık*'tır. Dolayısıyla insan kendi dünyasının anlamlandırılmasından ve, sürekli bir proje olan, kendi varlığından sorumludur. Heidegger 1976'da öldü.

PROFESÖR HEIDEGGER, 1933'TE NELER OLDU?

Der Spiegel'in Heidegger'le
Tarihi Söyleşisi

ÇEVİREN:
TURHAN ILGAZ

Cogito - 21
ISBN 975-363-247-9

Profesör Heidegger, 1933'te Neler Oldu?
Çeviren: Turhan Ilgaz

© Yapı Kredi Yayınları Ltd. Şti., 1993
Türkçe çevirinin tüm yayın hakları saklıdır.
Tarutım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın
hiçbir yolla çoğaltılamaz.
1. Baskı İstanbul, Aralık 1993

İstiklal Caddesi, No: 285-287 Kat: 5 B Blok
Beyoğlu 80050 İstanbul
Telefon: (212) 293 08 24 Faks: (212) 293 07 23

Kapak Düzeni: Mehmet Ulusel
Ofset Hazırlık: Nahide Dikel
Düzeltili: Selahattin Özpalaıbyıklar
Baskı: Şefik Matbaası

önsöz

Yirminci yüzyıl felsefesini derinden etkilemiş olan Alman düşünürü Martin Heidegger (1889-1976), felsefeye görüşlerinin siyasal açımları bakımından bugün de ciddi eleştirilerin hedefi durumundadır. Filozofun, Almanya'da Nazilerin iktidara gelmesinden hemen sonra, 1933'te Freiburg Üniversitesi rektörlüğünü –kısa bir süre için de olsa– üstlenmiş olması, bu eleştirileri "işbirlikçilik" suçlamalarına kadar vardırırmıştır.

Bu kitabı oluşturan uzun söyleşi, Heidegger'in ölümünden birkaç gün sonra, 31 Mayıs 1976 tarihinde Alman *Der Spiegel* dergisinde yayınlanmıştır. Dergi, söyleşi konusunda şu açıklamalarda bulunuyordu:

"Heidegger 1966 Martında *Spiegel*'e gönderdiği bir okur mektubunda, Üçüncü Reich yıllarındaki tutumuna ilişkin bir takım söylenti ve sözde enformasyonların yayınından duyduğu tepkiyi dile getiriyordu. Bu okur mektubu, aynı zamanda Heidegger'in kendisine yöneltilen suçlamalara yanıt vermeye hazır olduğunun işaretlerini de taşımaktaydı. 1966 Eylül'ünde Rudolf Augstein ve Georg Wolff ^(*) Heidegger'le, konunun, doğruyu söylemek gerekirse, çabucak 1933 yılının dışına taşıdığı bir mülakat gerçekleştirdiler. Filozofun kesin talimatıyla, bu mülakat ancak ölümünden sonra yayınlanacaktı..."

Gerçekten de, ilerki sayfalarda görüleceği gibi, kitap, yayınevi olarak öngördüğümüz başlığa karşın, Heidegger'in Nasyonal-sosyalizmle ilişkilerini doğrulama çabasının ötesinde, çağdaş dünyada felsefeye, işlevine ya da işlevsizleşmesine bakışını yansıtmakta, çağımızın bu büyük düşünürü-

(*) *Der Spiegel*'in yayıncısı ve yazarı işleri sorumlularından biri.

nün teknoloji toplumunun bugünü ve geleceği konusundaki önemli değerlendirmelerini içermektedir.

Tekniğin ilerlemesine koşut olarak insanoğlunun eski köklerini yitirmesi ve bunlara "ikame" bulma çabası içinde ne tür güçlüklerle karşılaştığı, günümüz dünyasında felsefenin olası etkileri, toplum içersinde yaşamaktan kaynaklanan siyasal bireysel sorumluluk, varolan düşünsel ve teknik koşullar altında yaşanabilir bir geleceğin nasıl kurulabileceği gibi konular, söyleşinin asıl temalarını oluşturuyor.

Yüzyılımızın en ilginç tarıklıklarından birini belgeleyen söyleşi, bu nitelikleriyle hem bugün, hem de gelecekte, insanın konumuyla ilgilenen herkes için kalıcı bir düşünme aracına dönüşüyor. Okurların, YKY 'Cogito' dizisinden çıkan, Deleuze-Guattari'nin "Felsefe Nedir" başlıklı kitabının "Geofelsefe" bölümüne başvurmaları durumunda, Heidegger'in bu söyleşide de dile getirdiği görüşleriyle, çok temel, çok esaslı bir hesaplaşmayla karşılaşacaklarını da eklemeliyiz...

söyleşi

SPIEGEL: *Sayın Profesör Heidegger, hayatınızdaki bazı olayların, çok uzun sürmemekle beraber, asla tam olarak aydınlığa kavuşmamış oldukları için felsefece yapıtınızı da bir ölçüde gölgeleye geldiğini öteden beri gözlüyoruz.*

HEIDEGGER: 1933'ten mi söz ediyorsunuz?

S: *Evet, öncesinden ve de sonrasında. Bunu daha geniş bir bağlamda yerli yerine oturtmak ve, oradan yola çıkarak, çok önemli görünen bazı sorulara geçmek istiyoruz. Örneğin; felsefeden kalkarak gerçek üzerinde etkimenin, siyasal gerçek de dahil olmak üzere, ne tür olabilirlikleri vardır?*

H: Bunlar gerçekten de önemli sorular, bilemiyorum hepsini yanıtlayabilecek miyim... Ama ilkin, rektörlüğüm-den önce, hiçbir türden siyasal faaliyetimin olmadığını söylemeliyim. 1932-1933 kış yarıyılında izindeydim ve, zamanımın çoğunu, yukarıdaki kulübemde geçiriyordum.

S: *Bu durumda Freiburg Üniversitesi rektörlüğüne nasıl seçilebildiniz?*

H: 1932 Aralık'ında, komşum olan, anatomi kürsüsü başkanı von Möllendorf rektör seçildi. Bizim üniversitemizde, yeni rektörün göreve başlama tarihi 15 Nisan'dır. 1932-1933 kış yarıyılı boyunca, birlikte sık sık siyasal gelişmelerden konuştuk, ama özellikle üniversitelerin durumundan, öğrencilerin bazı yönlerden çıkışı bulunmayan durumlarından söz

ettik. Benim görüşüm şuydu: gelişmeleri değerlendirebildiğim ölçüde, artık tek bir olabilirlik vardı; yaşamlarını hâlâ sürdürebilmekte olan yapıcı güçlerin yardımıyla, belirmeye başlayan gelişimi dizginlemeye çalışmak.

S: Şu halde, Alman üniversitelerindeki durumla Almanya'daki genel siyasal gidişat arasındaki bağlantıyı gözlüyordunuz?

H: Elbette. 1933 yılının Ocak ve Mart ayları arasında cereyan eden olayları izledim ve benden daha genç meslektaşlarımla bu olayları konuştuğum da oldu. Ancak o sıralarda, çalışmalarımı Sokrates-öncesi düşüncenin geniş bir yorumlanması üzerinde yoğunlaştırmıştım. Freiburg'a yaz yanyılının başlarında döndüm. Bu arada profesör von Möllendorf da, 16 Nisan'da rektör olarak göreve başlamıştı. Yaklaşık iki hafta sonra, Baden Eyaleti Eğitim Bakanı tarafından görevden alındı. Bakan, herhalde bazı çevrelerce arzu edilen bu kararı alırken, rektörün üniversite kampüsü içindeki *Yahudiler Konusunda Afiş*⁽¹⁾ adı verilen afişleme faaliyetini yasaklamış olmasını fırsat bilmişti.

S: Profesör von Möllendorf sosyal-demokrattı. Görevden alındıktan sonra ne yaptı?

H: Von Möllendorf, görevden alındığı gün beni görmeye geldi ve bana şöyle dedi: "Heidegger, rektörlük görevini üstlenmek şimdi size düşüyor." Üniversitede yönetimin işleyişi konusunda hiçbir deneyiminin bulunmadığına işaret ettim. Beri yanda, o sıralar rektör vekili olan Sauer (ilahiyatçıydı) de, yeni rektör seçiminde aday olmam için baskı yapıyor, çünkü, aksi takdirde bir devlet memurunun bu göreve atanma tehlikesi bulunduğunu söylüyordu. Birçok yıldır, kendileriyle üniversitenin örgütlenme biçimine ilişkin konularda uzun boylu tartışmalar yaptığım daha genç meslektaşlarımda, rektör olmam için beni ikna etmek üzere harekete geçtiler. Uzunca bir süre duraksadım. Sonunda, genel kurulun oybirliği ile seçilebileceğimden emin olmak koşuluyla, yalnızca üniversitenin çıkarları doğrultusunda bu görevi üstlen-

meve hazır olduğumu açıkladım. Bununla birlikte, yönetim konusundaki yetersizliğime ilişkin kuşkularım sürüyordu; hatta öyle ki, seçimin yapılacağı sabah rektörlüğe giderek orada bulunan meslektaşlarım von Möllendorf ve rektör vekili Sauer'e, bu görevi yapamayacağımı bildirdim. Bunun üzerine meslektaşlarım, şimdiden sonra artık vazgeçemeyeceğimi çünkü bütün seçim hazırlıklarının yapılmış olduğu yanıtını verdiler.

S: O zaman kesin olarak göreve hazır olduğunuzu açıkladınız. Nasyonal-sosyalistlerle ilişkileriniz ondan sonra nasıl gelişti?

H: Göreve başlamamdan iki gün sonra Nasyonal-sosyalist öğrencilerin başkanı, iki arkadaşıyla rektörlüğe geldi ve *Yahudiler Konusunda Afiş*'in yeniden asılmasını istedi⁽²⁾. Reddettim. Üç öğrenci, yasaklamamın Reich'in NS Öğrenciler Yönetimi'ne bildirileceği konusunda beni uyararak çekildiler. Birkaç gün sonra, SA genel merkezindeki yüksel öğrenimle görevli bürodan, grup başkanı Dr. Baumann beni telefonla aradı. Başka üniversitelerde de olduğu gibi, afişleme işleminin yapılmasında diretiyordu. Reddedecek olursam görevden alınabilirdim, hatta üniversitenin kapatılması bile söz konusu olabilecekti. Baden Eyaleti Eğitim Bakanının yasaklama kararımı desteklemesini sağlamaya çalıştım. Bana, SA'ya rağmen herhangi bir girişimde bulunamayacağını bildirdi. Yine de yasaklama kararımdan geri dönmedim.

S: Bugüne kadar, olayların bu şekilde cereyan ettiği bilinmiyordu.

H: Bana rektörlüğü üstlenme kararını verdirten neden, Freiburg'da, 1929'da verdiğim, "Metafizik nedir?" konulu açılış konferansımda esasen sözcelendirilmiştir: "Bilimlerin alanları, birbirlerinden uzak bir şekilde ayrılmıştır. Bilimlerin nesnelerini ele alış biçimleri, her kezinde kökten farklıdır. Bu dağınık disiplinler çokluğunun bugün, üniversite ve fakültelerin teknik örgütlenişinin açmış olduğundan başkaca uyumluluğu, ve uzmanlıklarından oluşmuş pratik kullanım-

larının dışında hiçbir ortaklıkları yoktur. Buna karşın, varlıklarının temeli içinde bilimlerin kökleşmesi, ölmüş bir şeydir." Üniversitelerin içinde bulundukları bu durum karşısında, –bugün aldığı aşırı biçimlere varıncaya kadar– görev sürem boyunca yapmaya çalıştığım şey, rektörlük konuşmamda ortaya konmuştur.

S: 1929'daki o açıklamanızın, 1933'te rektör seçildikten sonra yaptığınız konuşmada söylediklerinizle ne şekilde ve ne ölçüde örtüştüğünü keşfetmeğe çalışıyoruz. Rektörlük konuşmanızdan bir tümce alacağız burada: "Onca terennüm edilen 'akademik özgürlük' Alman üniversitesinden kovulmuştu; zira bu özgürlük, yalnızca olumsuzluk taşıdığı için gerçek bir özgürlük değildi". Biz bu tümcenin, en azından kısmen, sizin bugün bile yakın kaldığınız düşünceleri ifade ettiğini varsaymakta haklı olduğumuza inanıyoruz.

H: Evet, söylediklerimi savunmaya devam ediyorum. Zira bu akademik "özgürlük", çoğu zaman yalnızca olumsuz bir özgürlüktü: yani bilimsel çalışmaların gerektirdiği düşünümlemeye ve düşünceye açılma zahmetine girmeme özgürlüğüydü. Kaldı ki alıntılıdığınız tümce, tek başına değil ama içerik bütünlüğüne yerleştirilmiş olarak okunmak gerekir; o zaman "olumsuz özgürlük" derken neyi anlatmak istediğim açık seçik görülür.

S: Elbette. Bununla beraber, örneğin, Hitler'in Reich Şansölyesi olarak atanmasından dört ay sonra, "bu yola koyuluşun büyüklüğünden ve ihtişamından" söz ettiğinizde, rektörlük konuşmanızda yeni ve değişik bir ton saptadığımızı sanıyoruz.

H: O sıralardaki inancım öyleydi.

S: Bunu biraz daha geniş açıklayabilir misiniz?

H: Memnuniyetle. O dönemde başka bir seçenek görmüyordum. Yirmi iki siyasal parti tarafından temsil edilen görüşlerin ve siyasal eğilimlerin yarattığı genel kargaşa içinde,

Friedrich Naumann'ın girişiminin genel anlamında⁽³⁾, ulusal ve özellikle de toplumsal bir konum bulmak söz konusuydu. Size, yalnızca bir örnek vermek üzere, Eduard Spranger'i⁽⁴⁾ benim rektörlük konuşmamdan çok daha ileriye giden bir denemesini aktarabilirim.

S: *Siyasal yaşamla ilgilenmeye ne zaman başladınız? Yirmi iki siyasal parti öteden beri ortadaydı. Ve 1930'da aynı zamanda milyonlarca işsiz de vardı.*

H: O zamanlar, hâlâ tümüyle *Sein und Zeit* (Varlık ve Zaman, 1927) ve daha sonraki yılların yazılarında ve konferanslarında geliştirilmiş olan sorunlarla meşguldüm: bunlar, bağlantılı olarak ulusal ve toplumsal sorunlara da gönderme yapan, düşüncenin temel sorunlarıdır. Benim için, Üniversite'de ders veren bir kişi olarak, öncelikle bilimlerin anlamı, ve aynı anda da Üniversite'nin görevinin belirlenmesi sorusu gündeme geliyordu. Bu arayış rektörlük konuşmamın başlığında ifade edilmiştir: "Alman Üniversitesinin Benliğini Evetlemesi"⁽⁵⁾. O zamanlar yapılmış olan başkaca hiçbir rektörlük konuşmasına, böyle bir başlık verme cesareti gösterilmemiştir. Ancak, bu konuşmayı tartışma konusu yapanlardan acaba hangisi onu derinlemesine okudu, düşündü ve dönemin koşullarından yola çıkarak yorumladı?

S: "Üniversitenin Benliğini Evetlemesi", *onca kargaşa içindeki bir âlemde biraz zamansız bir çıkış gibi görünmüyor mu?*

H: Ne münasebet? -"Üniversitenin Benliğini Evetlemesi", daha o dönemden başlayarak Parti içinde ve Nasyonal-sosyalist öğrenciler tarafından talep edilen, sözümona "siyasal bilim"e karşı çıkar. Bu "siyasal bilim" adlandırmasının o sıralarda bugün taşıdığından tümüyle farklı bir anlamı vardı; politolojiyi vurgulamıyor, ama şunu söylemek istiyordu: bu haliyle bilimin anlamı ve değeri, ulus için taşıdığı pratik yararlarla ölçülür. Bilimin bu politizasyonuna karşıt tavır⁽⁶⁾, rektörlük konuşmasında özellikle vurgulanmıştır.

S: *Acaba sizi doğru anlayabildik mi? Üniversiteyi, o sıralar bir yola çıkış gibi duyumsadığınız şeyin içine sürükleyerek, akademik özgürlüğü, ona esasen kendi öz vasfını bırakmayacak ölçüde güçlü akımlara karşı ayakta tutmak mı istiyordunuz?*

H: Elbette, ama benliğini evetleme denen şey, Üniversite'nin salt teknik örgütlenişi karşısında, Batı Avrupa düşüncesinin geleneği üzerinde bir düşünümlemeden yola çıkarak, aynı anda yeni bir anlam kazanma ödevini de kendisine vermek zorundaydı.

S: *Sayın Profesör, o sıralar Üniversite'deki iyileştirmeyi Nasyonal-sosyalistlerle işbirliği halinde sağlamayı düşündüğünüzü mü anlamamız gerekiyor?*

H: Formülleyişiniz yanlış. Nasyonal-sosyalistlerle işbirliği halinde değil. Üniversite kendine özgü bir düşünümünden kalkarak kendisini yenilemeliydi ve böylece de –yukarıda söylediğim anlamıyla– bilimin politizasyonunun karşısında sağlam bir konum kazanmalıydı.

S: *Ve bu nedenle, rektörlük konuşmanızda şu üç temel direği ilan ettiniz: "İş hizmeti", "Askerlik hizmeti", "Bilme hizmeti". Böylece, diye düşünüyordunuz o sıralar, bilme hizmeti ötekilerle aynı düzeye konulmak gerekir, bu da Nasyonal-sosyalistlerin ona vermedikleri bir konumdu.*

H: Temel direklerden söz edilmiyor. Eğer dikkatli okursanız, bilme hizmeti sıralamada her ne kadar üçüncü geliyorsa da, anlam ona birinci sırayı veriyor. Düşünülmesi gereken, işin ve savunmanın, bütün insan faaliyetleri gibi, bir bilme içinde temellendiği ve onun tarafından aydınlatıldığıdır.

S: *Yine de, bugün hâlâ altını imzalayacağınızı düşünemeyeceğimiz bir tümceden söz etmemiz gerekiyor – ve bu cansıkıcı alıntılara hemen son vereceğiz. 1933 sonbaharında söyle demiştiniz: "Tezler ve fikirler varlığının kuralları olmasın. Alman ger-*

çekliğinin bugünü ve geleceği ve onun yasası, yalnızca ve bizzat Führer'dir."

H: Bu tümceler rektörlük konuşmasında yoktur, yalnızca, 1933-1934 kış yarıyılı başında, Freiburg'daki öğrencilerin yerel gazetesinde çıkmıştır. Rektörlüğü kabul ettiğimde, uzlaşmaya gitmeksizin işin içinden çıkamayacağımı açıkça biliyordum. Söylediğiniz tümceleri bugün bir daha yazmazdım. 1934'ten sonra da bir daha bu türden hiçbir şey söylemedim.

S: Size bir ara soru sorabilir miyiz? Bu görüşme şimdi açığa çıkarıyor ki, 1933 yılındaki tutumunuz iki kutup arasında deviniyordu. İlk olarak, kimi şeyleri ad usum Delphini^(*) söylemek zorundaydınız. Bu birinci kutuptu. Ancak öteki kutup herşeye rağmen daha olumluydu; bu da; "burada yeni bir şeyler vardı duyusuna sahiptim, bir yola çıkış vardı" derken ifade ettiğiniz kutup.

H: Aynen böyle. İnanıyormuş görünmek için konuşmadım yalnızca; bu olabilirliği görüyordum.

S: Bu konuda N.S.D.A.P^(**) ve bağlı kuruluşlarıyla işbirlikçiliğinize değgin pek çok şey yüzünden kınandığınızı biliyorsunuz ve kamuoyunda bu kınamalar hep yanıtsız kalmış kabul ediliyor. Nitekim, öğrenciler veya Hitler gençliği tarafından düzenlenen kitap yakma eylemlerinde yer aldığınız suçlamasında da bulunuldu size karşı.

H: Üniversite binasının önünde düzenlenecek olan kitap yakımını yasakladım.

S: Sonra, Yahudi yazarların kitaplarını üniversitenin ve felsefe seminerinin kitaplıklarından çıkartmakla da suçlandınız.

H: Seminer yöneticisi olarak benim ancak seminer kitaplığı üzerinde bir yaptırım gücüm vardı. Yahudi yazarların kitaplarının buradan yokedilmesi konusunda tekrar tekrar

(*) "Veliaht için hazırlanmış" anlamına gelen ve 14. Louis'nin oğlu, veliaht prensin okuması için, kimi 'uygunsuz' pasajları çıkartılarak düzenlenmiş latin klasiklerini tanımlayan bu deyim, belli amaçlar doğrultusunda kitapların yayımlanması için makûzere kullanılır.

(**) Nasyonal-Sosyalist Alman İşçi Partisi.

yapılan baskılara boyun eğmedim. Seminer çalışmalarına katılmış olan eski öğrenciler bugün tanıklık edebilirler ki, Yahudi yazarlara ait kitaplar çekilmemiş, bu yazarlar, en başta da Husserl, tıpkı 1933 öncesinde olduğu gibi sık sık gündeme gelmişler, yorumlanmışlardır.

S: Böylesi söylentilerin ortaya çıkmış olmasını nasıl açıklıyorsunuz? Kötü niyet mi?

H: Kaynakları bildiğim kadarıyla böyle düşünme eğilimindeyim; ancak iftiraların nedenleri daha derinlerdedir. Rektörlüğü kabul edişim, muhtemelen yalnızca bir fırsat yarattı, ama belirleyici neden değildir. Bu yüzden, çıkacak ilk fırsatta polemik her zaman alevlenecektir.

S: 1933'ten sonra da Yahudi öğrencileriniz oldu. Bu Yahudi öğrencilerden bazılarıyla olan ilişkilerinizin çok gönülden olduğu bilinir.

H: Tutumum, 1933'ten sonra da değişmeden kalmıştır. Kız öğrencilerimden ve en yeteneklilerinden biri olan, daha sonra İskoçya'ya göçeden Helene Weiss, Freiburg'da tamamlaması olanaksız hale gelen doktorasını Basel'de vermişti. 1942'de Basel'de yayınlanan çalışması "Aristoteles Felsefesinde Nedensellik ve Rastlantı" başlığını taşır. Önsözünün sonunda, yazar şunları yazıyor: "İlk bölümünü burada sunduğumuz fenomenolojik yorum denemesi, Bay Heidegger'in Yunan felsefesine ilişkin henüz yayınlanmamış yorumları sayesinde mümkün olabildi."

İşte yazarın ithafıyla birlikte, kitabın bir nüshası. Bayan Weiss'ı, ölümünden önce, birçok kez Basel'de ziyaret ettim.

S: Karl Jaspers'le uzun yıllar sürmüş olan bir dostluğunuz vardı. 1933'ten sonra ilişkileriniz bozulmaya başladı. Söylentilere bakılırsa bunun nedeni Jaspers'in eşinin Yahudi olmasıydı. Bu konuda birşeyler söylemek ister misiniz?

yunca Heidelberg'de onu da eşini de ziyaret ettim. Karl Jaspers 1934 ve 1938 arasındaki bütün yayınlarını, "çok yürekten bir selâmla" bana göndermiştir.

S: Freiburg Üniversitesi felsefe kürsüsünde Yahudi selefiniz Edmund Husserl'in öğrencisi oldunuz. Sizi, kendisinden sonra kürsü başkanı olmanız için fakülteye o önerdi. Onunla olan ilişkinizin bir gönül borcunun izlerini de taşıması mümkün mü?

H: Sein und Zeit'in ithafını bilirsiniz, değil mi?

S: Elbette. Bununla beraber daha sonra ilişkiniz bozuldu. Bunun nedeni neydi, söyleyebilir ya da söylemek ister misiniz?

H: Sorunların temeli konusundaki görüş ayrılıklarımız çoğalmıştı. Husserl, otuzlu yılların başında, Max Scheler ve benimle, kamuoyu önünde bir hesaplaşmaya girişti, hem de daha açık olamayacak bir tarzda. Husserl'i, kamuoyu önünde, benim düşünceme karşı bunca tavır almaya iten şeyin ne olduğunuydu öğrenemedim.

S: Nerede oldu bu?

H: Husserl, Berlin Spor Sarayı'nda, öğrencilerin önünde konuştu. Bu çıkışı, Eric Mühsam tarafından Berlin'in büyük gazetelerinde yayınlandı.

S: Tartışma, bizim üzerinde durduğumuz bağlamda, bu haliyle ilginçlikten uzak. Ancak ilginç olan, 1933 yılıyla bağlantılı bir kavga'nın söz konusu olmaması.

H: Asla değildi.

S: 1941'de, Sein und Zeit'in beşinci baskısından, Husserl'e yaptığınız ithafı çıkartmış olmanız da kınandı.

H: Doğrudur. Bu konuda Unterwegs zur Sprache (Dile Giderken) adlı kitabımda açıklamalarda bulunmuştum. Orada

şunları bulursunuz: "Pek çok kez yinelenmiş olan yanlış iddialara yanıt vermek üzere, burada özellikle belirtiyim ki, bu metnin 92. sayfasında sözü edilen *Sein und Zeit* ithafı, kitabın 1935'teki dördüncü baskısında yerinde kaldı. Yayınevi, 1941'de beşinci bir baskının yayınlanmasının tehlikeye gireceğini, hatta kitabın yasaklanacağını anlayınca, Nieme-
yer'in^(*) dile getirdiği dilek ve öneri üzerine, sonuçta ithafın bu baskıdan çıkarılması kararlaştırıldı, ancak benim getirdiğim şu koşulla ki, 38. sayfadaki dipnotta yer alan, ve aslında, bu ithafın nedenini açıklayan şu satırlar korunacaktı: "Eğer bu araştırma, 'bizatihi şeyler'in gün ışığına çıkarılması yolunda öne doğru birkaç adım atıyorsa, yazar bundan ötürü en başta, Freiburg'daki öğrencilik yılları sırasında, kişisel ve dikkatli yönlendirmesi ve yayınlanmamış çalışmaları en özgür biçimde aktarışıyla, kendisine fenomenolojik araştırmanın en çeşitli alanlarını tanıtmış olan E. Husserl'e teşekkür eder."

S: Şu halde, Freiburg Üniversitesi Rektörü olduğunuz dönemde, onursal profesör Husserl'in üniversite ve felsefe semineri kitaplıklarına girmesini ve bu kitaplıkları kullanmasını yasaklayıp yasaklamadığınızı sormamıza gerek kalmıyor.

H: Bu bir iftiradır.

S: Ve aynı şekilde, Husserl'e yönelik bu yasaklamanın dile getirildiği bir mektup da bulunmuyor değil mi? Nereden çıkmış olabilir bu söylentiler?

H: Bunu ben de bilmiyorum, bir açıklamasını da bulamıyorum. Bütün bunların imkânsızlığını, aynı şekilde bilinmeyen bir olayla kanıtlayabilirim size. Rektörlüğüm sırasında, Tıp Fakültesi profesörü ve Üniversite Kliniği başhekimisi Thannhauser, ve geleceğin Nobel ödüllü bilim adamı, fizik ve kimya profesörü von Hevesy, her ikisi de Yahudi oldukları için, bakanlığın isteği sonucu görevden alınma noktasına gelmişlerdi; bakan nezdindeki kişisel girişimimle üniversite-

de kalmalarını sağlayabildim. Bir yanda bu iki zatı görevlerinde tutarken, öte yanda, esasen o dönemde emekli olan, kendi hocam Husserl'e karşı, söylentilerdeki gibi bir tavır koymam saçmadır. Aynı şekilde öğrencilerin ve öğretim görevlilerinin, profesör Tannhauser aleyhinde düzenleyecekleri bir gösteriye de engel oldum. O sıralarda Privatdozent'ler⁽⁷⁾ vardı, henüz bu aşamanın ötesine geçememişlerdi ve "işte ilerleme fırsatı" diye düşünüyorlardı. Bu insanlar karşıma geldiklerinde, hepsini geri çevirmişimdir.

S: 1938'de Husserl'in cenaze törenine katılmadınız.

H: Bu konuda şunları söylemek isterim: Husserl ile olan ilişkilerimi koparttığım yollu kınamalar temelsizdir. 1933 Mayıs'ında eşim, bayan Husserl'e, ikimiz adına ve eşiyle ikisine hitaben yazdığı bir mektupta, hiç değişmeyen bağlılıklarımızı ifade etmişti, ve bu mektubu bir demet çiçek eşliğinde Husserl'e gönderdi. Bayan Husserl kısa bir teşekkür tümcesiyle karşılık verdi ve ailelerimiz arasındaki bağın koptuğunu bildirdi. Husserl'in hastalığı sırasında ve ölümü üzerine ona olan gönül borcumu ve duyduğum saygıyı bir kez daha dile getirmemiş olmam, sonradan bayan Husserl'e yazdığım bir mektupla özür de dilediğim, insanca bir zaafın sonucudur.

S: Husserl 1938'de öldü. Siz 1934 şubat'ında rektörlük görevinden istifa ettiniz. İşler nasıl buraya geldi?

H: Burada, ayrıntılar üzerinde bir parça durmam gerekiyor. Üniversitenin mevcut teknik düzenlenişini aşabilmek, yani fakülteleri içerden, bizatihi alanlarına taşınmış ödevlerinden kalkarak yenilemek üzere, 1933-1934 kış yarıyılı için çeşitli fakültelerin dekanlıklarına daha genç, ve özellikle de alanlarındaki uzmanlıkları tartışılmayacak meslektaşları atamayı, ve de bunu, onların Parti karşısındaki tutumlarını dikkate almaksızın yapmayı önerdim. Böylece Hukuk Fakültesi'nde profesör Erik Wolf, Felsefe Fakültesi'nde profesör Schadewaldt, Bilimler Fakültesi'nde profesör Soergel, Tıp

Fakültesi'nde rektörlükten alınmış olan profesör von Möllendorf, dekan oldular. Ne ki 1933 Noel'inden sonra, kafamdaki Üniversiteyi yenileştirme planını, eğitim kadrolarından gelen direnişler karşısında ve Parti'ye rağmen başarıya ulaştıramayacağımı açıkça görüyordum. Örneğin, meslektaşlarım Üniversitenin sorumlu yönetiminde öğrencilere bir yer vermek – tıpkı bugün olduğu gibi- istemiyorlardı. Bir gün Karlsruhe'ye çağırıldım ve bakan, bir danışmanı aracılığıyla ve Gaustudentenföhrer'in da hazır bulunmasıyla, beni, hukuk ve tıp fakülteleri dekanlarını, Parti'nin onayladığı başka meslektaşlarla değiştirmeye zorladı. Bu zorlamayı kabul etmedim ve bakanın direktmesi halinde rektörlüğü bırakacağımı bildirdim. Öyle de oldu. 1934 yılı Şubat'ındaydı bu; göreve başladıktan on ay sonra istifa ettim, oysa ki o dönemde rektörler iki yıl ve daha fazla sürelerle görevde kalmaktaydılar. Almanya'da ve yurt dışında, rektörlüğe getirilmem üzerine onca yorumlarda bulunmuş olan basın, istifamı es geçti.

S: O dönemde, Reich'in ilgili bakanına Üniversite reformu konusundaki düşüncelerinizi anlatma fırsatı buldunuz mu?

H: O dönem, ne zaman?

S: Rust'un 1933'te Freiburg'a yapmış olduğu bir geziden hep bahsedildiğini bilirsiniz.

H: İki ayrı olay söz konusu: Wurtemberg'deki Schönaue'da, Schlageter^(H) anısına düzenlenen bir tören vesilesiyle, bakanı selâmladığım kısa bir resmi karşılaşma olmuştur. İkinci kez, bakanla 1933 Kasım'ında Berlin'de konuştum. Ona, bilim, ve fakültelere verilebilecek biçim konusundaki düşüncelerimi anlattım. Beni dikkatle dinledi, öyle ki açıklamalarımın etkili olabileceği umuduna kapıldım. Ancak hiçbir şey olmadı. Reich'in eğitim bakanıyla yaptığım bu görüşme yüzünden neden takaza ettiklerini anlamıyorum, oysa aynı günlerde, bütün yabancı hükümetler Hitler'i tanımak ve ona, uluslar arasında âdet olduğu üzere iyi dileklerini sunmak için yarıyorlardı.

S: *Rektörlükten istifa ettikten sonra N.S.D.A.P. ile olan ilişkileriniz değişti mi?*

H: Rektörlükten istifa ettikten sonra, kendimi salt eğitimcilik görevimle sınırladım. 1934 yaz yarıyılında "mantık" dersleri yaptım. Bir sonraki yarıyıl, 1934-1935'te, Hölderlin üzerine ilk derslerimi verdim. 1936'da Nietzsche üzerindeki derslerim başladı. İşitmesini bilen herkes, bu derslerde, Nasyonal-sosyalizmle bir hesaplaşmanın söz konusu olduğunu anlamıştır.

S: *Rektörlük görevinin devir-teslimi nasıl gerçekleşti? Törene katılmadınız mı?*

H: Hayır, görevi halefime devretmem için düzenlenmiş olan resmi törene katılmayı reddettim.

S: *Halefiniz, Parti'nin faal üyesi miydi?*

H: Hukukçuydu; Parti'nin gazetesi *Der Alemanne*, rektörlüğe atanmasını şu kocaman başlıkla verdi: "Üniversite'nin ilk Nasyonal-sosyalist rektörü."

S: *Parti'nin size karşı tutumu ne oldu?*

H: Sürekli gözetim altındaydım.

S: *Bu durumu farketmiş miydiniz?*

H: Evet: Dr. Hanke olayıyla.

S: *Nasıl farkettiniz?*

H: Çünkü beni bizzat görmeye geldi. 1936-1937 kış yarıyılında doktorasını vermişti, ve 1937 yaz yarıyılında da üst düzey seminerlerine katıldı. Güvenlik servisleri tarafından beni gözetim altında tutmakla görevlendirilmişti.

S: Nasıl oluyor da birden tutum değiştirip size geliyor?

H: 1937 yaz yarısında Nietzsche seminerim ve buradaki çalışma biçimi yüzünden; bana gelip, bundan böyle görevlendirildiği gözetim işini sürdüremeyeceğini itiraf etti ve gelecekte yapacağım eğitim görevim açısından, beni bu durumdan haberdar etmek istediğini söyledi.

S: Demek ki Parti'nin gözü üzerinizdeydi.

H: Ben sadece yazılarım üzerinde, örneğin Platon'un Doğruluk Doktrini başlıklı deneme üzerinde konuşulmasına izin verilmediğini biliyordum. 1936 ilkbaharında, Roma'daki Alman Enstitüsü'nde verdiğim Hölderlin konulu konferansa, Hitler gençliğinin dergisi *Wille und Macht*'da adice saldırıldı. Konuya ilgi duyanlar E. Kriek'in dergisi *Volk im Werden*'e başvurup 1934 yaz'ından itibaren bana karşı başlatılmış olan polemik okuyabilirler. Prag'da, 1934'te toplanan uluslararası felsefe kongresinde Almanya delegesi yapılmadım. Aynı şekilde, 1937'de, Paris'teki uluslararası Descartes kongresinden de çıkarıldım. Bu durum Paris'te öylesine acayip karşılanmıştı ki, Kongre düzenleyicileri, Sorbonne'dan profesör Bréhier aracılığıyla, neden Alman delegasyonunda yer almadığımı benden sordular. Verdiğim yanıtta, Kongre'nin, bu konuda daha fazla bilgi edinmek için Reich'in Eğitim Bakanlığı'na başvurmasını rica ettim. Bir süre sonra, Berlin'den her şey olup bitmişken delegasyona katılmam için bir çağrı aldım da, bunu kabul etmedim. *Metafizik Nedir?* ve *Doğru'nun Özüne Dair* adlı konferanslarımın metinleri, başlıksız kapaklar içinde tezgah altından satılıyordu. Rektörlük konuşmam da, 1934'ten hemen sonra, Parti'nin buyruğuyla satıştan kaldırıldı.

S: Olaylar bundan sonra daha da kötüleşti mi?

H: Savaşın son yılında, en önemlilerinden beşyüz bilim adamı ve sanatçı, her türlü askerlik hizmetinden muaf tutulmuştu. Ben muafiyet kapsamına alınmadım, tersine, 1944

yaz'ında Ren üzerindeki tahkimat çalışmalarında görevlendirildim.

S: *Karl Barth da öteki kıyıyı, İsviçre kıyısını tahkim ediyordu.*

H: Bütün bunların nasıl cereyan ettiği ilginçtir. Rektör bütün öğretim üyelerini davet etmişti. Yaptığı konuşmanın içeriği şöyleydi: şimdi söyleyeceği şeyler Nasyonal-sosyalist Gauleiter ve Kreisleiter (Nazi partisine bağlı yerel yöneticiler. ç.n.) ile birlikte kararlaştırılmıştı; şimdi bütün öğretim kadrosunu üç gruba ayıracaktı: ilk grupta tümüyle vazgeçilebilecek olanlar vardı; ikinci grupta yarı yarıya vazgeçilebilecek olanlar, ve üçüncü grupta da vazgeçilemeyecek olanlar. Tümüyle vazgeçilebilecek olanlar listesinin başında Heidegger'in adı sayılıyor, onu G. Ritter^(*) izliyordu. Ren üzerindeki tahkimat çalışmalarının tamamlanmasından sonra, 1944-1945 kış yarıyılı boyunca "Şiir yazmak ve düşünmek" (*Dichten und Denken*) başlığını taşıyan bir ders yaptım, bu Nietzsche üzerindeki derslerimin bir tür devamı, yani Nasyonal-sosyalizm ile hesaplaşmamın devamıydı. İkinci dersin ardından halk milisleri örgütüne (Volkssturm) alındım; eğitimciler arasından bu göreve alınanların en yaşlısı bendim.

S: *Belki şöyle bir özetleme yapabiliriz: 1933'te, siyasa sözcüğünün geniş değil, dar anlamıyla siyasa-dışı bir kişi olarak size bir tür yola çıkış gibi görünen bu hareketin politikası içine girdiniz...*

H: ... Üniversite'nin açacağı yoldan...

S: ... Üniversite'nin açacağı yoldan, bir yeni çıkış gibi gördüğünüz bu hareketin içine girdiniz. Yaklaşık bir yıl sonra, burada üstlenmiş olduğunuz işlevden vazgeçtiniz. Ancak 1935'de, Metafiziğe Giriş başlığı altında 1953 yılında yayınlamış olduğunuz bir dersinizde şunları söylediniz: "Bugün –demek oluyor ki 1935'te– Nasyonal-sosyalizmin felsefesi olarak tezgâhlanan, ancak bu hareketin yüceliği ve içsel doğrusuyla (yani, gezegenin bo-

(*) Profesör Gerhard Ritter o sıralarda Freiburg Üniversitesi modern tarih kürsüsü başkanıydı. Hitler'e karşı 20 Temmuz 1944'te gerçekleştirilen suikast girişimiyle ilgili olarak 1 Kasım 1944'te tutuklandı ve ancak 25 Nisan 1945'te, müttefikler tarafından kurtarıldı. 1956'da onursal profesörlük verilen Ritter 1976'da öldü.

yutları içinde, tekniğin ve modern zamanların insanının buluşmasıyla) en ufak bir ilişkisi olmayan şey, ağlarını atmak üzere, adına 'değerler' ve 'tümlükler' denilen bu bulanık suları seçti." *Ayrıca içindeki sözcükleri ancak 1953'te, —belki de 1953'teki okurlara 1935 yılında "bu hareketin", yani Nasyonal-sosyalizmin, "yüceliği ve içsel doğrusu"nun sizin için nerede durduğunu açıklamak üzere— kitabın basımı sırasında mı eklediniz, yoksa bu açıklayıcı ayrıca 1935'teki metinde de var mıydı?*

H: Manüskrilerimde vardı ve lastamam, o dönem teknikle ilgili olarak sahip olduğum kavrayışa uymaktaydı, yoksa tekniğin sonradan *Ge-stell* olarak yorumlanışına uygun değildi henüz. Bu ayrıca içindeki bölümü dersim sırasında okumamış olmam, dinleyicilerim tarafından ne demek istediğimin çok iyi anlaşılacağına inanmamdan ötürüdür; ahmakların, hafiyelerin ve casusların başka şeyler anlamasının benim açımdan hiç önemi yoktu.

S: *Komünist hareket de sizin için hiç şüphesiz aynı türden, öyle değil mi?*

H: Gezegen ölçeğindeki teknik tarafından belirlendiği ölçüde, evet, kesinlikle.

S: *Amerikancılık da mı?*

H: Onun için de aynı şeyi söyleyeceğim. Son otuz yıllık sürede daha da açıklıkla ortaya çıkmış olsa gerekir ki, modern zamanlar tekniğinin gezegen ölçeğindeki devinimi tarihi belirleyen bir güçtür ve de büyüklüğü hiçbir şekilde abartılmış olamaz. Genelde bir siyasal sistemin teknik çağına nasıl uyarlanabileceği ve bunun hangi sistem olabileceği, bugün benim için en belirleyici bir soru. Bu soruya verilecek yanıt bilmiyorum. Bunun demokrasi olabileceğine kani değilim.

S: *Ama "demokrasi", altına çok farklı tasarımların yerleştirilebileceği kuşatıcı bir kavramdan başka bir şey değildir. Sorun bu si-*

yasal formdaki bir dönüştürmenin hâlâ mümkün olup olmadığıdır. 1945'ten sonra Batı dünyasının siyasal özlemleri konusundaki görüşlerinizi dile getirdiniz ve bu konuda demokrasiden de, dünyaya Hristiyanca bakışın siyasal ifadesinden de, ve aynı şekilde hukuka dayalı Devlet'ten de söz ettiniz – ve bütün bu özlemleri "yarım-önlemler" olarak adlandırdınız.

H: Herşeyden önce demokrasiden ve daha sonra saydığınız şeylerden nerede konuştuğumu söylemenizi rica ederim. Bunları gerçekten de "yarım-önlemler" diye adlandırdım, çünkü bütün bunlarda teknik dünyanın hiçbir gerçek sorgulanışını görmüyorum, çünkü bütün bunların arkasında, bana göre, tekniğin varlık'ı içinde insanın elinde bulunan bir şey olduğu düşüncesi var. Benim görüşüme göre bu mümkün değildir. Teknik, kendi varlık'ı içinde insanın kendiliğinden gemleyemeyeceği bir şeydir.

S: *Eşkâllerini çiziktirdiğimiz akımlar arasından, sizin görüşünüze göre zamanımıza en uygun olabilecek olanı hangisi?*

H: Bunu çıkaramıyorum. Ancak burada belirleyici bir soru görüyorum. Her şeyden önce "zamanımıza uygun"dan ne anladığınızı, "zaman"ın burada ne anlama geldiğini aydınlığa kavuşturmak gerekir. Dahası, zamana uygunluğun insan faaliyetinin "içsel doğru"sunun ölçüsü mü olduğunu, ölçüyü veren faaliyetin, bu deyim gözden düşmüş bile olsa, "Düşünmek ve şiir yazmak" (*das Denken und das Dichten*) olup olmadığını sormak gerekir.

S: *Bakıldığında açıkça ortada ki, insan, bütün zamanlarda, büyüünün چراغی gibi, elindeki aletle işin içinden çıkmayı başaramıyor. Şunu söylemek biraz fazla kötümserlik olmuyor mu: besbelli ki çok daha büyük olan modern teknik adındaki bu aletle işin içinden çıkamayacağız!*

H: Kötümserlik değil. Kötümserlik ve iyimserlik, şu anda çok kısa vadeli tavır alışlarını yokladığımız düşünümlemerin alanı içindedir. Ama özellikle şu var; modern teknik

bir "alet" değil ve aletlerle de artık hiçbir ilişkisi yok.

S: Neden bu ölçüde yere serilmek zorundayız teknik tarafından?

H: Yere serildik demiyorum. Henüz tekniğin varlık'ına uyan hiçbir yola sahip değiliz diyorum.

S: Bununla beraber, size safiyetle şöyle karşı çıkılabilir: burada neyin gemilenmesi söz konusu? Sonuç olarak herşey çalışıyor. Durmadan daha çok sayıda elektrik santralleri inşa ediliyor. Üretim tırkırında gidiyor. Dünyanın, tekniğin ileri bir gelişme gösterdiği kısımlarındaki insanlar gereksinimlerini çok iyi karşılıyorlar. Bolluk içinde yaşıyoruz. Sonuçta burada eksik olan ne?

H: Herşey çalışıyor. Rahatsızlık verici olan da asıl bu, çalışıyor olması, ve işleyişin her zaman yeni bir işleyişi peşinden getirmesi, ve de tekniğin insanı hep daha çok topraktan koparması, orada köksüzleştirmesi. Bilmiyorum bu sizi dehşete düşürüyor mu ama beni, her türlü şıkta, artık aydan yeryüzüne fotoğraflar gönderildiğini görmek, dehşete düşürdü. Artık atom bombasına ihtiyacımız yok, insanın köksüzleşmesi şimdiden burada. Artık yalnızca, düpedüz teknik koşullarda yaşıyoruz. Bugün artık insanın üzerinde yaşadığı bir toprak değil. Bu yakınlarda Provence'da René Char'la uzun bir konuşmamız oldu, bildiğiniz gibi şair ve Direniş savaşçısıdır o. Provence'da şu sıralar füze üsleri konuşlandırılıyor, ve doğa düşünemeyecek biçimde kırıp geçirilmiş bir halde. Duygusallık içinde ya da bir idili kutlama çabasında olduğunu herhalde söyleyemeyeceğimiz şair bana dedi ki; eğer düşünce ve şiir, kendi iktidarları olan şiddetsiz iktidara bir daha ulaşamazlarsa, burada ortaya çıkan insanın köksüzleştirilmesi sonumuz anlamına gelir.

S: Kabul etmek zorundayız ki burada olmayı yeğliyoruz, ve yaşadığımız sürece hiç şüphesiz buradan gitmek mecburiyetinde de kalmayacağız; *ama bu toprağın üzerinde olmanın insanın kaderi olduğunu kim biliyor? İnsanın hiçbir kaderinin olmadığı da dü-*

şünülmeyecek bir şey değil. Ancak her türlü şıkta insanın olabilirliğini, egemenliğini bu topraktan başka gezegenlere doğru yaydığı gerçeğinde de görebiliriz. Besbelli ki burada fazla kalıcı değiliz. Yalnız, insanın yerinin burası olduğu nerede yazıyor?

H: Haberli olduğum kadarıyla, insanlık deneyimimiz ve tarihimize göre, her temelli ve büyük şeyin insan ancak bir yurda (Heimat) sahip olduğu ve de bir gelenekte kökleştiği için doğabildiğini biliyorum. Günümüz edebiyatı, örneğin, alabildiğine yıkıcı.

S: "Yıkıcı" sözcüğü burada rahatsız etti bizi, çeşitli nedenlerin yanı sıra "nihilist" sözcüğünün bizzat sizin aracılığınız ve sizin felsefenizle, içeriği çok yaygın bir anlam kazanmış olmasından ötürü. "Yıkıcı" sözcüğünün, sizin de pekâlâ bu nihilizmin bir parçası olarak düşünebileceğiniz ya da hatta düşünmek zorunda olduğunuz edebiyata taşınmış olduğunu duymak bizi çarptı.

H: Şunu söyleyeyim ki sözünü ettiğim edebiyat, o sözcüğü düşündüğüm anlamda nihilist değildir.

S: Kesinlikle teknik bir devletin yükselişine götürmekte olan, ya da çoktan götürmüş olan dünya çapında bir devinimi, bu terimlerle söylediğiniz gibi, açıkça görüyorsunuz, öyle mi?

H: Evet!

S: Pekâlâ. O zaman bir soru, doğallıkla gündeme geliyor: ister istemez ortaya çıkmak zorunda olan bu olaylar dokusu üzerinde insanın hâlâ bir etkisi olabilir mi, yoksa bu durumda felsefenin mi bir etkisi olabilir, ya da, felsefenin bireyi veya birçok bireyi tanımlanmış bir eyleme girişmeye yöneltmesi ölçüsünde, her kişinin beraberce mi etkisi olabilir?

H: Kısa ve belki biraz yoğun, ama uzun bir düşünümlemeden kaynaklanan bir yanıt vermeme izin verirseniz: felsefe dünyanın mevcut durumunu bir anda değiştirecek etki üretemez. Bu yalnızca felsefe için değil, ama insan açısından

kaygıların ve özlemlerin konusu olan her şey için geçerlidir. Yalnızca bir tanrı bizi hâlâ kurtarabilir. Tek olabilirlik olarak, düşüncede ve şiirde, tanrının tecellisi ya da sönüşümümüz içinde tanrının yokluğu için bir boşluk hazırlamak kalıyor bize; olmayan tanrının karşısında sönelim.

S: Sizin düşüncenizle bu tanrının tecellisi arasında bir bağlantı var mı? Sizin gözünüzde, bir nedensellik bağlantısı var mı? Bu tanrıyı onu buraya getirebilecek tarzda düşünebileceğimize inanıyor musunuz?

H: Onu düşünce yoluyla getiremeyiz, en çoğu onu beklemek üzere bir serbestlik ortamı uyandırmaya muktediriz.

S: Peki yardım edebilir miyiz?

*H: Hazır olma ortamının hazırlanışı pekâlâ bir ilk yardım olabilir. Dünya insan varken, nasıldıysa öyle olarak ve olduğu gibi olabilemez, ancak insansızken de olabilemez. Bu, bana göre, çok uzaklardan gelmiş ve bugün artık yıpranmış olan bir sözcükle, benim "varlık" adını adını verdiğim şeyin kendini göstermesi, esirgenmesi ve biçimi bakımından insana gereksinecek biçimde olması olgusuna bağlıdır. Tekniğin özünü, ben, *Ge-stell* adını verdiğim şeyde görüyorum, bu çoğu zaman gülünçleştirilen ve belki de sakarlaştırılan bir deyim. *Gestell*'in saltanatı şu anlama geliyor: insan tekniğin özünde kendini gösteren ve kendisinin egemen olmadığı bir gücün kesin talimatı, talebi ve denetimiyle karşı karşıyadır. Bizi bunu görmeye ulaştırmak: düşünce daha fazlasını yapma iddiasında değil. Felsefe sonuna geldi.*

S: Geçmiş zaman içinde –ve yalnız geçmiş zamanın içinde de değil– herşeye karşın felsefenin pekçok dolaylı etkisi, ender olarak doğrudan etkisi olduğu, ancak pekçok dolaylı etkisi olabileceği, yeni akımlara yol açtığı düşünüldü. Kant'ın, Hegel'in, hatta Marx'ın sözünü bile etmesek, Nietzsche'ye kadar nice büyük düşünürün adlarını anımsayınca, yalnızca Almanya'ya bakacak bile olsak, felsefenin dolaylı yollardan muazzam bir etkisi olduğu kanıtlanabilir.

Siz şimdi bu etkinin sona ermiş olduğunu mu söylemek istiyorsunuz? Ve eski felsefenin ölmüş olduğunu söylediğinizde aynı zamanda, felsefenin bu etkisinin, eğer olmuş bile olduysa, bugün her türlü şıkta artık varolmadığını mı düşünüyorsunuz?

H: Bir başka düşüncenin dolaylı bir etkisi olabilirdi, ancak doğrudan, düşüncenin dünyanın durumunda bir değişikliğe "neden olduğunu" söyletecek tarzda, hiçbir etkisi olmazdı.

S: Bağışlayın, felsefe yapmak istemiyoruz, buna yeterli de değiliz, ancak burada felsefe ile siyasa arasındaki karşılaşmaya dokunuyoruz, bu nedenle sizi böylesine bir söyleşiye sürüklediğimiz için bizi bağışlayın. Söylediğiniz şey felsefenin ve bireyin hiçbir şey yapamayacakları...

H: ...tanrının avdeti ya da ricatı için kendini-açık-tutmak serbestinin bu hazırlığı dışında. Bu ricatın sınavı da bir hiç değil, ama tersine, benim *Varlık ve Zaman*'da olmakta olanın karşısındaki ıskalayış (*Verfallenheit*) adını verdiğim şeyden kurtuluştur insan için. Bugün olan şey üzerindeki düşünümleme, sözünü ettiğim serbestinin hazırlığının parçasıdır.

S: Ama o zaman aslında o ünlü dış tömenin, bir tanrıdan ya da bir başkasından kaynaklanan el vermenin ortaya çıkması gerekir. Şu halde, kendiliğinden ve kendi güçlerine güvenerek, düşüncenin bugün artık etkisi olabilemez mi? Oysa bu eskiden, o çağda yaşayanların ve, sanırım bunu söyleyebilirim, bizim çağdaşlarımızın görüşüne göre olmuştu.

H: Ama bir çırpıda değil.

S: Biraz önce büyük devinimlerin başlatıcıları olarak Kant'ı, Hegel'i ve Marx'ı andık. Ancak Leibniz'den de çeşitli etkimeler çıktı – modern fiziğin gelişimi ve böylece genel biçimde modern dünyanın doğuşu için. Biraz önce bu türden bir etkiye artık hiçbir şekilde güvenmediğinizi söylediniz sanıyorum.

H: Felsefenin etkisi bağlamında güvenmiyorum. Günümüze gelene kadar felsefeye ait olan rolü şimdi bilimler üstlendi. Düşüncenin "etkisi" sözcüğünü yeterince aydınlatmak için, kendi kendimize, burada "etki" ve "etkisi olmak"ın ne anlama gelebileceklerini sorarak sorunun daha bir içine girmemiz gerekir. Neden ilkesinin ortaya koyduğu sorunun yeterince konumlandırılmış olması için, *Anlass* (fırsat), *Anstoss* (etkime), *Foerderung* (yüreklendirme), *Nachhilfe* (yardım), *Behinderung* (engelleme) ve *Mithilfe* (yardımlaşma) arasında çok belirgin ayrımlar yapmak zorunda kalırız. Felsefe tekil bilimler halinde eriyor: psikoloji, mantık, politoloji.

S: Peki şimdi felsefenin yerini alan kim?

H: Sibernetik.

S: Ya da kendini açık tutan sofü insan!

H: Ama bu, artık felsefeye ait bir şey değildir.

S: Peki nedir o zaman?

H: Ben buna öteki düşünce diyorum.

S: Buna öteki düşünce diyorsunuz. Bunu bir parça daha belirginleştirerek açıklar mısınız?

H: Benim "Soru Olarak Teknik" (*Die Frage nach der Technik*) başlıklı konferansımın bitiş tümcesini düşündünüz mü: "Sorgulama düşüncenin sofuluğudur"?

S: Nietzsche konusundaki derslerinizde bize ışık verir gibi gelen bir tümce bulduk. Orada diyorsunuz ki: "Felsefe düşüncenin içinde en üstün bir bağlantı istenci hüküm sürdüğü içindir ki bütün büyük düşünürler aynı şeyi düşünürler. Ancak bu aynı şey öylesine temelli ve zengindir ki, tek bir düşünür onu asla tüketemez; herbiri herbirini daha bir kavice bağlamaktan başkaca bir şey yapmaz." Ne ki bu felsefe yapı, işte,

demek ki artık, size göre, belli bir tamamlanmaya ulaşmışa benziyor.

H: Tamamlandı; ama bu bizim için iptal edildi demek değildir, yeni bir kez, tastamam söyleşimin içinde mevcut demektir. Son otuz yıl boyunca derslerimde ve seminerlerimde yaptığım bütün çalışma öncelikle Batı felsefesinin yorumlanmasından başkaca bir şey değildi. Düşüncenin tarihinin hareket noktalarına çıkış, Yunan felsefesinden beri henüz soru çıkarmamış olan soruları düşünme sabrı, gelenekten kopmak demek değildir. Ama söylüyorum: Nietzsche ile birlikte tamamlanmış olan metafizik geleneğin düşünme tarzı, düşünce için artık, henüz ancak başlamış olan teknik çağın temel belirticilerinin ne olduğunu öğrenmemize imkân vermiyor.

S: Yaklaşık iki yıl kadar önce, bir Budist rahiple yaptığınız bir söyleşide, "tümüyle yeni bir düşünme yönteminden" söz etmiş ve bu yeni yönetime "şimdilik az sayıda insanın erişmiş" olduğunu söylemişsiniz. bununla yalnızca çok az sayıda kişinin mi, size göre, mümkün ve zorunlu olan görüşlere mâlik olabileceklerini söylemek istiyordunuz?

H: "Mâlik olmak" (*haben*) ama tamamen kökensel bir anlamda: şöyle ya da böyle bu görüşleri söyleyebilsinler.

S: Evet ama gerçekleşme olabilmesi için geçişin nasıl olacağını, yine bu Budistle söyleşinizde, göstermediniz.

H: Bunu gösterebilecek durumda da değilim. Bu düşüncenin yapabileceği "etki" konusunda hiçbir şey bilmiyorum. Bugün bir düşüncenin yönelişi pekâlâ suskun kalmaya da götürebilir, düşüncenin bir yıl gibi bir süre içinde pazara düşmemesi için. Ayırı şekilde bir "etki"nin ortaya çıkması için üçyüz yıl geçmesi de gerekebilir.

S: Çok iyi anlıyoruz. Yalnız, üçyüz yıl yaşamayacağımız ama burada ve şimdi yaşadığımız için, sessizlik bize yasak olsa gerek.

Bizler, siyasacılar, kısmen siyasaıyla ilgilenenler, yurttaşlar, gazeteciler vb., hiç durmadan herhangi bir karar almak zorundayız. İçinde yaşadığımız sistemle uyusmak zorundayız, onu değiştirmeye çalışmak zorundayız, bir eorime açılan dar kapıyı, bir deorime açılan çok daha dar kapıyı gözetlemek zorundayız. Filozofun yardımına koşmasını bekliyoruz, elbette dolaylı bir yardım, dolaylı yollardan bir yardım. Ama siz kalkıp, ben size yardım edemem, diyorsunuz.

H: Çünkü bunu yapamam.

S: *Bu, filozof olmayanın cesaretini kırmaktan başka bir sonuç vermez.*

H: Bunu yapamam, çünkü sorular öylesine zor ki, bu, düşüncenin bir tür resmi açıklama yapmak, öğüt vermek, ve de sonra ahlâk notlarını dağıtmak şeklindeki o ödevinin tam tersi bağlamda olurdu. Belki şunu söyleme cesareti gösterilebilir: tekniğin düşünülmemiş varlığının gezegen ölçeğindeki hegemonyasının gizine uyan şey, bu düşünülmemişin arayışına koyulmaya çalışan düşüncenin geçici ve belirsiz niteliğidir.

S: *Kendinizi, eğer kulak verilecek olsalar bir yol gösterebilecek olanların arasına koymuyor musunuz?*

H: Hayır! Dünyanın mevcut halini bir çırpıda değiştirmeye götüren hiçbir yol bilmiyorum, tabii en başta böylesi bir değiştirmenin insanlar için mümkün olabildiğini varsayarsak. Ancak bana öyle geliyor ki, düşünme denemesi sözünü ettiğim serbestiyi uyandırabilir, onu aydınlatabilir ve sağlamlaştırabilir.

S: *İşte açık bir yanıt – ancak bir düşünür; hele biraz durun, üçyüz yıla varmadan aklıma bir fikir gelir elbet demek hakkına sahip midir, böyle diyebilir mi?*

H: *Sadece insanın üçyüz yıl içinde bir fikre sahip olmasını beklemek değil söz konusu olan; mevcut çağın henüz an-*

cak düşünölmüş temel belirticilerinden kalkarak, yalvaça böbürlenmelere gitmeden gelecekteki zaman içinde ileriye doğru düşünmek söz konusu. Düşünmek, hiçbir şey yapmak değildir; düşüncenin kendisi de kendi kendinde, kader olarak anlaşılan dünya ile söyleşimi içindeki faaliyettir. Bana öyle geliyor ki kuram ve praxis ile, birinden ötekine gidip gelen bir aktarımın temsiliyeti arasındaki ve metafizikten kaynaklanan ayırım, benim düşünmekten anladığım şeyin anlaşılmasını engelliyor. Burada belki *Düşünmek Ne Demektir?* başlığı altında 1954'de yayınlattığım derslerime gönderme yapabilirim. belki de bu yazının şimdiye kadar yayınlanmış olduklarım arasında en az okunanı olması da zamanımızın işaretlerinden biridir.

S: *Başlangıç noktamıza dönelim. Nasyonal-sosyalizmde, bir yandan, bu "gezegen ölçeğindeki buluşma"nın gerçekleşmesini, öte yandan, "gezegen boyutluluğu içindeki teknik" ile modern zamanlar insanının bu buluşmasına karşı protestoların en sonuncusunu, en kötüsünü, en güçlüsünü ve aynı zamanda da en güçsüzünü görmek, düşünölemez mi? Açıkça göröldüğü gibi kişiliğinizde bir karşıtlığı üstleniyorsunuz, öyle ki faaliyetinizin birçok ikincil ürünleri ancak şöyle açıklanabilir: varlığınızın felsefeye çekirdeğe ait olmayan farklı kısımları aracılığıyla, filozof kimliğinizle, ayakta durmadıklarını bildiğiniz birçok şeye asılıyorsunuz – örneğin, "vatan", "kökleşme" gibi kavramlara ya da bu türden şeylere. Bunlar nasıl uyuyor beraberce: gezegensel teknik ve vatan?*

H: Ben böyle söylemezdim. Sanırım tekniğı biraz fazla mutlak bir tarzda ele alıyorsunuz. Ben insanın gezegensel tekniğin dünyasındaki konumlanışını kaçınılmaz bir felaketin pençesine düşmek gibi görmüyorum; ben düşüncenin ödevini daha çok, kendi sınırları içinde, önce insanın tekniğin varlığıyla yeterince ilişkiye girmeyi başarmasına yardımcı olmaktan ibaret görüyorum. Nasyonal-sosyalizm pekâlâ bu doğrultuda ilerledi; ancak o insanların düşüncesi, bugün ortaya çıkan ve üç yüzyıldan beri de yolda olan şeyle gerçekten açık ve belli bir ilişkiye girebilmek için pek fazla yoksuldu.

S: *Bu açık ve belli ilişkiye, örneğin Amerikalılar sahipler mi bugün?*

H: Onlarda da yok bu; onlar hâlâ, pragmatizm adı altında, hiç şüphesiz teknik operasyonları ve manipülasyonları ilerleten, ama aynı zamanda modern tekniğin özelliğini oluşturan şeyin ne olduğu üzerindeki düşünümlemenin de yolunu tıkayan bir düşünce içinde bağlanmış durumdalar. Bununla beraber Birleşik Devletlerde, şurada burada, pozitivist pragmatik düşünceden kurtulmak için girişimler var. Ve günün birinde Rusya'da ve Çin'de, insanın tekniğin dünyasıyla özgür bir ilişki kurmasını mümkün kılacak katkılar yapacak bir "düşünce"nin çok eski geleneklerinin uyanmayacağını aramızdan kim çıkıp da iddia edebilir?

S: *Ama eğer bu düşünce kimsede yoksa, ve filozof da onu veremediğine göre...*

H: Benim kendi düşünme girişimimle nereye kadar ulaşabiliyorum, bu girişim gelecekte ne biçimde kabul olacak ve ne türden meyvelere dönüşecek, bunlar hakkında karar verebilecek olan ben değilim. 1957'de Freiburg Üniversitesi'nin jübilesini kutlamak üzere yazılmış *Eşitlik İlkesi* başlıklı konferansım birkaç adım daha uzağı düşünmeye cüret ettiğim en yeni fırsattır; burada modern tekniğin özelliğinin neye dayandığını öğrenmeye kalkışan bir düşünce için, şu olabilirliğin hangi ölçüde açıldığını gösterdim: teknik çağın insanı onu zorlayan bir kelâma, ona yalnızca duyması için verilmiş olmayan, ama bundan da fazlası, içinde bizzat yer alacağı bir kelâma olan bağına öğrensin. Benim düşüncem Hölderlin'in şiiri ile kaçınılmaz bir ilişki içinde yer alır. Hölderlin, benim için, yapıtı tıpkı birçok başkalarının gibi edebiyat tarihçileri için bir araştırma konusu olacak herhangi bir şair değildir. Hölderlin benim için geleceğin yönünü işaret eden şairdir, tanrıyı bekleyen şairdir, ve dolayısıyla da hölderlingil araştırmaların basit bir nesnesi, edebiyat tarihindeki temsiliyetlerin mahpusu olarak kalmaması gereken bir şairdir.

S: Hölderlin'den söz etmişken, Nietzsche üzerindeki derslerinizde –bir kez daha bir alıntıya başvurduğumuz için bağışlayın– şöyle demiştiniz: "dionisoscül ile apolloncu, kutsal gazap ve ölçülü sergileme arasındaki çeşitli bakımlardan ünlü olan çatışma içinde, Almanların tarihsel misyonu olan bir tarzın yasası gizlidir, ve de bu yasa bizi, günü geldiğinde, ona uyan biçimi bulmaya hazır ve hazırlanmış olarak bulmak zorundadır. Bu karşıtlık sadece bizim 'kültürel' olayları betimlememize imkân sağlayan bir formül değildir. Hölderlin ve Nietzsche bu çatışma ile, tarih içindeki varlıklarını bulma ödevi karşısındaki Almanlara bir soru sormuşlardır. Bu işaretleri anlayabilecek miyiz? Bir şey kesindir: eğer bunları anlamayacak olursak tarih bizden öcünü alacaktır." Bunları hangi yıl yazdığınızı bilemiyoruz; 1935 yılında olabileceğini düşünüyoruz.

H: Alıntı herhalde 1936-1937'deki "Sanat Olarak Güç İstenci" konulu Nietzsche derslerinden. Ancak bu tümce daha sonraki yıllarda da söylenmiş olabilir.

S: Pekâlâ, bunu bir parça daha yorumlayabilir misiniz? Zira bu bizi genel gidişten ayırıp Almanların somut kaderine doğru götürüyor.

H: Alıntıda açılmış olan şeyi şu şekilde de söyleyebilirim: inancım şu ki bir dönüştürme, ancak ve ancak modern teknik dünyanın doğduğu aynı dünyasal sit alanından kalkarak hazırlanabilir, yoksa bu dönüş Zen budizmini ya da Doğu'da yapılmış başka dünya deneyimlerini kabullenerek ortaya çıkabilemez. Düşüncenin dönüştürülüşü Avrupa geleneğinin ve onun yeni kazanımının yardımına muhtaçtır. Düşünce ancak aynı kökene ve aynı hedefe sahip düşünce aracılığıyla dönüştürülebilir.

S: Sizin inancınıza göre, teknik dünya, doğmuş olduğu yerde...

H: ... aşılmış olmak gerekir, terimin hegeli anlamıyla; bir yana atılmış olmak değil, ama aşılmış olmak, ama yalnızca insan tarafından da değil.

S: *Almanların özellikle burada özel bir ödevleri olduğunu mu düşünüyorsunuz?*

H: Evet, bu bağlamda, Hölderlin'le söyleşim anlamında.

S: *Almanların bu dönüştürme için özgün bir niteliğe sahip olduklarına inanıyor musunuz?*

H: Alman dilinin içinde, Yunan dili ve onların düşünce-
siyle olan özel akrabalığı düşünüyorum. Bu, bana bugün
Fransızların hiç durmadan doğruladıkları bir şey. Düşünme-
ye koyuldukları zaman, Almanca konuşuyorlar: kendi dille-
riyle düşünmeyi başaramadıklarını kesin bir dille ifade edi-
yorlar.

S: *Roman dilinin konuşulduğu ülkelerde, özellikle de Fransız-
lar arasında, böylesine güçlü bir etkinizin oluşunu böyle mi açıklı-
yorsunuz?*

H: Çünkü bütün o büyük akılcılıklarıyla (rationalité),
dünyayı varlığının menşei içinde anlamak söz konusu ol-
dukta, bugünün dünyasında hiçbir şeye ulaşamıyorlar. Şiir-
ler gibi, bir düşünce de çevrilemez. Olsa olsa açıklanıp yo-
rumlanabilir. Sözcük sözcüğe çevirmeye kalkışıldığında, her-
şey değiştirilmiş olur.

S: *İnsanı rahatsız eden bir düşünce.*

H: Bu rahatsızlığı geniş bir ölçekte ciddiye alır ve en so-
nunda Roma latinesine çevrildiği zaman Yunan düşüncesi-
nin uğramış olduğu dönüşümün bütün sonuçlarını düşünür-
sek iyi ederiz, bu olay bugün bile Yunan düşüncesinin temel
sözcüklerini ihanet etmeksizin düşünmek için muhtaç oldu-
ğumuz yakınlaşmaya engel olmaktadır.

S: *Sayın profesör, biz, her zaman için, birşeylerin iletilebilece-
ği, aynı şekilde de çevrilebileceği iyimser görüşünden yola çıkma
eğilimindeyiz, zira bizi düşünce içeriklerinin dilin sınırları ötesin-*

de iletilebileceklerine inandıran bu iyimserlikten vazgeçecek olursak, o zaman, bizi bekleyen taşralaşmaktır.

H: Roma imparatorluğunun temsiliyet tarzıyla farklılaştırmak için mi, "taşralı" diye adlandıracaksınız Yunan düşüncesini? İş mektupları bütün dillere çevrilebilir. Bilimler, yani, temel bilimler olarak matematik ve fizikle birlikte bugün bizim için doğa bilimlerini oluşturanlar, dünyanın bütün dillerine çevrilebilirler; daha doğrusu, bu bir çeviri değildir, konuşulan aynı matematik dildir. Burada engin ve ölçülmesi zor bir alana şöylece dokunuyoruz.

S: Belki bu da konumuzun bir parçası: şu sıralar, hiç abartıya kaçmadan söylenebilir, demokratik parlamenter sistemin içinde bulunduğu bir bunalımı yaşıyoruz. Epeydir sürüyor bu bunalım. Özellikle Almanya'da var, ama yalnız Almanya'da değil. Demokrasinin klasik ülkelerinde, İngiltere ve Amerika'da da bu bunalım var. Fransa'da buna artık bunalım adı da verilemez. Şimdi, sorum şu: herşeye rağmen düşünürlerden, ikincil sırada da olsa, bize ya bu sistemin yeni ve de ne türden bir sistemle değiştirilmesi gerektiğini, ya da bir reformun mümkün olması gerekeceğini, ve nasıl mümkün olabileceğini söylemek üzere kimi işaretler bekleyemez miyiz? Aksi takdirde, şurada takılıyoruz ki, felsefenin okuluna gitmemiş olan kişi –ve doğallıkla işleri ellerinde tutanların (ne olduklarına kendileri karar vermeseler bile) ve kendileri de bizatihi işlerin elinde bulunanların durumu çoğunluk bu–, böyle bir kişi o halde, çıkardığı sonuçlarda yanılacak, ya da hatta yanıtlarında korkunç kısa devrelere maruz kalacak. Şu halde: filozof, bizatihi insanların belki kendilerinden de güçlü bir itkiyle teknik bir dünya yaptıkları yeryüzünde, birlikte yaşamalarını düzenleme biçimi konusunda, herşeye rağmen bir takım fikirler bulmaya çalışmak zorunda değil midir? Herşeye karşın, filozoftan olabilecek bir yaşamı tasarlayış tarzı konusunda bir takım işaretler vermesini beklemek hakkına sahip değil miyiz, ve eğer filozof bu konuda hiçbir şey söylemeyecek olursa, mesleğinden ve ödevinden bir şeyler, küçük bir şeyler kabul, ama yine de bir şeyler yitirmiş olmayacak mıdır?

ken şeyler konusunda pratik çözümler verebilmesine imkân verecek şekilde, özellikle de her şeyden önce düşüncenin kendisi için bir temel bulma ödevi karşısında, dünyayı düşünce yoluyla tümlüğü içinde kuşatabilecek onca derinlemesine bir görüşe sahip olacak tarzda yaratılmamıştır. Düşünmeden, ciddiyeti büyük geleneğe lâıyk olarak kalabildiği sürece, bu türden öğütler vermeye kalkışmasını beklemek çok fazla olur. Nereden alacaktır böylesi bir hakkı? Düşünce alanında otorite ilânına yer yoktur. Düşünce için geçerli olan tek şey bizatihi düşünülecek şeyden gelir. Ama bu şey, asıl bütün geriye kalanlardan önce sorgulanması gereken şeydir. bu konumlanışı farkettermek için, herşeyden önce felsefe ile, pratik ve teknik başarılarının bugün felsefeye düşünce anlamındaki bir düşünceyi durmadan daha gereksiz gösteren bilimler arasında varolan konumlanışı göstermek gerekir. Bu nedenle düşüncenin, hatta kendi öz ödevi karşısında, getirilip konmuş olduğu bu güç konuma karşılık olan şey, özellikle bilimlerin güçlü konumlarınca beslenen ve dünyayı tasarlayışına ilişkin pratik sorulara günün beklediği yanıtı vermemi kendi kendine yasaklamak zorunda olan o tuhaf düşünce karşısındaki çekingenliktir.

S: *Sayın profesör, düşünce alanında otorite ilânı yok. Şu halde modern sanatın da otorite ilânına yönelmekte zorluk çekmesi karşısında hayrete düşmemek gerekiyor. Oysa ki siz modern sanatı "yıkıcı" olarak adlandırıyorsunuz. Modern sanat çoğu zaman bizzat kendisini deneysel sanat olarak düşünüyor. Denemelerden ibaret yapıtları da...*

H: Seve seve öğreniyorum söylediklerinizi.

S: *... insanı ve sanatçıyı bir tek başınlık konumlanışından çıkarmayı amaçlıyor, ve ara sıra yüz deneme arasından biri de başarıya ulaşıyor.*

H: İşte büyük soru da bu: sanat nerede duruyor? Onun yeri neresi?

S: İyi de, burada siz sanattan, düşünceden bile istemediğiniz bir şeyi istiyorsunuz.

H: Sanattan hiçbir şey istemiyorum. Yalnızca sanatın işgal ettiği yerin neresi olduğunu bilmek gibi bir soru olduğunu söylüyorum.

S: Sanat bulunduğu yeri bilmiyorsa, bu yüzden yıkıcı mıdır?

H: Pekâlâ, bu sözcüğü silelim. Ancak açıkça söylemek isterim ki modern sanatın hangi yolu gösterdiğini ben göremiyorum, özellikle de farketmediği ya da en azından aradığı yere, yani sanatın özelliğini oluşturan şeye ilişkin olarak karşılaştığımız karanlığın içinde...

S: Sanatçı da aktarılmış olan şey içinde mecburiyet bulmuyor. Bunu güzel bulabilir ve bulduğunu söyleyebilir, altıyüz yıl, veya üçyüz yıl ya da otuz yıl önce şu şekilde resim yapmaktan hoşlanıyordu, hepsi bu. Ancak bugün bunu yapamıyor artık. İsteseydi bile yapamayacaktı. Ya da o zaman en büyük sanatçı, o dahi sahtekâr Hans van Meegren olurdu, ötekilerin hepsinden "daha iyi" resmedebildiği için. Ama işte bu olmuyor. Ve dolayısıyla sanatçı, yazar, şair düşünürünkine benzeyen bir konumlanma içindeler. Kendi kendimize kaç kez, "kapa gözlerini!" demek zorunda kaldık.

H: Eğer sanatı, şiiri ve felsefeyi yerli yerince yerleştirmek üzere seçilen çerçeve "kültürel yaşam" ise, o zaman bunları eşit bir şekilde yerleştirmek mümkündür. Ancak eğer yalnız kültürel yaşam değil ama aynı zamanda "kültür"ün ne anlamı geldiği de soru haline getirilirse, o zaman böylece soruyu çıkaran şeyin düşünülmesi de aynı şekilde düşüncenin ödevleri, içinde bulunduğu yeisi sonuna kadar düşünmeyi bile başaramayan düşüncenin ödevleri arasına girer. Ne ki onun en büyük yeisi, ne kadar uzağa bakarsam bakayım, bugün henüz yeterince "büyük", sözü bir çırpıda ve açık bir şekilde düşünceyi nesnesinin önüne götürecektir ve böylece düşünceyi yolu üzerine çıkaracak ölçüde büyük düşünür olmayışından geliyor. Bugün yaşamakta olan bizler için, düşün-

lecek olan şeyin büyüğü fazlasıyla büyük. Belki kendimizi ancak bir geçit açmaya, uzağa gitmeyen, daracık yollar inşa etmeye zorlayabiliriz.

S: Sayın profesör Heidegger, bu söyleşi için size teşekkür ederiz.

Notlar:

- 1) Üniversitenin, öğrenci ya da profesör, Yahudilere yasaklanmasını talep eden "Yahudiler Üzerine" bu afiş Alman Öğrenciler Birliği'nden (*Deutscher Studentenbund*) kaynaklanan bir girişimdir. Hitler'in iktidarı almasından (30 Ocak 1933) önceki ve özellikle de sonraki aylar boyunca, birkaç değişiklik, Reich'in bütün üniversitelerinde görülür. Afiş yasadışıydı, kaldı ki Eyalet hükümetlerinin çoğu *Deutscher Studentenbund*'un (Birlik'in 1931 yaz'ında Graz'da... Avusturya'da yaptığı ulusal kongresinden beri çoğunluk Nasyonal-sosyalistlerdeydi) bütün resmi temsil hakkını geri almışlardı, çünkü örgüt üyeleri arasına Yahudi ırkından olan Alman öğrencileri kabul etmemek buna karşılık Avusturyalı öğrencileri örgüte katmak suretiyle yasayı çiğniyordu.

Yasal durum 25 Nisan 1933'te "Alman Okulları ve Üniversitelerindeki Mevcut Fazlasına Karşı Yasa" ile birlikte değişti. Bir yandan, *Deutscher Studentenbund* bütün öteki birliklerin dışlanmasıyla Alman öğrencilerin temsilcisi ilân edildi. Öte yandan, yasa Üniversite'ye kabul edilen Yahudi öğrenci yüzdesini Almanya'daki Yahudi nüfusun oranıyla, yüzde 1,5 olarak sınırladı; savaş sırasında babaları Alman ordusunda hizmet etmiş öğrenciler bu oranın dışındaydı.

Bu yasayı, 4 Temmuz 1933'te çıkarılan ve profesörlerin kaderini belirleyen bir başka yasa izledi: memur ya da değil, Üniversite'nin eğitimci kadrosundaki bütün üyelerine yaygınlaştırılan, "Memur Kadrolarının Yeniden Yerleştirilmesi İçin Yasa". Bu yasa Yahudileri ve "siyasal açıdan şüpheli" elemanları eğitime haklarından dışlıyor, yalnızca 1918 öncesinden beri o görevlerde bulunan profesörler için istisna getiriyordu; bununla beraber, sözkonusu kişiler Yahudi ise, hemen emekliye çıkartılmaları gerekiyordu. Şunu belirtelim ki, Heidegger'in göreve başlamasının hemen arkasından yaptığı rektörlük konuşmasının tarihi 27 Mayıs 1933'tür. Daha ilerde sözü edilen, *Studentenbund*'a bağlı öğrenciler arasındaki dinleyicileri, o tarihte Reich'in bütün öğrencilerinin yasal temsilcileriydiler.

- 2) *Deutscher Studentenbund*, Königsberg'deki bir kışlada yapılmış olan 1932 kongresi sırasında, örgütlenme biçiminde *Führerprinzip*'i, yani şeflerin hemen bir üst merci tarafından atanması ilkesini kabul etti. Bu ilke 1933 Ekim'inden başlayarak bütün Üniversitede resmen yaygınlaştırılacaktır. Eğitim kadrosunun kendi yönetimini özgür seçimle belirlemesine son vermektedir. Senato ya da profesörler kurulunun danışmanlıktan başkaca bir rolü kalmamıştır. Rektör, Reich'in Eğitim Bakanı tarafından doğrudan atanmakta (ve azledilmekte) ve dekanlar da rektör tarafından görevlendirilmektedir.

Bu hiyerarşi, biraz daha aşağıda S.A. grup şefi, Dr. Baumann'ın müdahalesi örneğinde görüleceği gibi, bir yandan da işleyiş içinde alabildiğine güçlü S.A.'nın yerel baskalarına bağımlıdır. Üniversite'nin S.A. tarafından denetimi, 1934 Şubat'ında, öğrencilerin bundan böyle zorunlu hale getirilen askeri eğitimiyle görevli resmi merci haline gelmiş olan Yükseköğretim Bürosu'nca yerine getirilmektedir.

- 3) Friedrich Naumann, 1860-1919, Protestan rahip, 1907'de Reichstag milletvekilliğinden sonra Weimar Kurucu Meclisi üyesi. İki önemli kitabın yazarıdır: *Demokratie und Kaisertum* ve *Mitteleuropa*. Ortaya attığı politik soru şuydu: Tek bir Almanya'nın içinde ulusal burjuvazi ile sosyalist proletaryayı nasıl, hangi "nasyonal sosyalizm" aracılığıyla birleştirmeli?

- 4) Eduard Spranger, 1882-1963, Wilhelm Dilthey'in öğrencisi, von Humbolt ve Goethe konusunda çalışmalar yaptı ve, 1924'te, aynı yıl içinde yüzbinden çok satan bir kitap yazdı: *Gençlik Çağında Kilerin Psikolojisi*. 1933'te, Berlin'deki profesörlük

görevinden istifa etti; ancak istifası kabul edilmedi. Hitler'e karşı düzenlenen 20 Temmuz 1944 tarihli suikast girişiminden sonra tutuklanacaktı.

- 5) "Alman Üniversitesinin Kendini Evetlemesi", *Selbstbehauptung* sözcüğünü yeterince vermiyor, çünkü *Haupt* sözcüğünün bildirdiği *baş* veya *şef*, ya da daha iyisi *ilke* anlamlarını ortadan kaldırıyor; bu ilkenin öz-evetlenişi *Haupt* sözcüğünü kaynağına taşıyarak yineler. "Özün *Selbstbehauptung*'u... hiçbir zaman beklenmedik bir durumu korumadaki diretiş değildir; o özünde edinilmiş varlık'ın çıktığı ilk başlangıça dönüş aracılığıyla kendinin kararlılığının devinimidir." (*Holzwege*, Klostermann yay., s. 38.)
- 6) Bilimin bu politizasyonu, bir yıl sonra Heidegger'ın şiddetle eleştirildiği, Nasyonal-sosyalist *Volk im Werden* gazetesinin yönetmeniyken, aynı 1933 yılında Frankfurt üniversitesine rektör seçilen pedagog Ernst Krieck tarafından özellikle savunuluyordu. 1933'te çıkmış olan kitabı, *Nationalpolitische Erziehung*'da Krieck, Üniversite'nin, her birinin kendi uzmanlık alanları bulunan ve profesyonel formasyon verecek kurumlar halinde parçalanmasını önerir.
- 7) *Privatdozent*, tezini (*habilitiert*) savunmuş ancak henüz üniversite tarafından bir kürsüye (önce "olağanüstü" sonra "olağan" sıfatıyla) davet edilmemiş (*gerufen*) profesörün sahip olduğu ünvanıdır.
- 8) Albert Leo Schlageter, 1894'te doğdu, 26 Mayıs 1923'te Ruhr'u işgal eden Fransız ordusu tarafından sabotaj eylemi nedeniyle kurşuna dizildi. Nasyonal-sosyalistler, "harekete" uzaktan yakından asla bir yakınlığı olmamasına karşın onun anısına sahip çıkacaklardır.